

συμβολή σέ μιά έθνοκοινωνιολογία τῆς αἰγαιοπελαγίτικης κοινότητας

Εἰσαγωγή στή μεθοδολογική θεώρηση

τοῦ
Βασίλη Παπαϊωάννου

Κοινωνιολόγος

θεώρηση καί προβληματική

α. Ἀντικείμενο

Στή διάρκεια τῆς μελέτης στόν τομέα τῆς ἀγρο-
τικῆς κοινωνιολογίας κι ἐθνολογίας, προσπαθή-
σαμε νά ἐργαστοῦμε γιά τό νησί τῆς Ἰκαρίας πού
βρίσκεται στό κεντρο-ἀνατολικό Αἴγαίο. Ὁ τί-
τλος τῆς μελέτης ἦταν: *Μορφές καί πρακτική τοῦ*
χτισμένου χώρου τῆς Ἰκαρίας, παράδειγμα αἰ-
γαιοπελαγίτικου χώρου καί εἶναι ἐνδεικτικός τῆς
μεθόδου πού ἀκολουθήσαμε σ' αὐτήν τήν ἐρευνα.

Ὁ «χώρος», κι εἰδικότερα ὁ «χτισμένος χώ-
ρος», ἀποτελεσε τό στοιχεῖο πού ἐρευνήσαμε μέ
τό ξεκίνημα τῆς ἐργασίας μας. Χωρίσαμε τό πεδίο
ἐρευνας σέ διάφορες κατηγορίες χώρου καί προσ-
παθήσαμε ν' ἀναλύσουμε ἐμπεριστατωμένα ὅλα τά
μορφολογικά καί πρακτικά στοιχεῖα πού ἦταν δυ-
νατό νά βρεθοῦν μέσα σ' αὐτές τῆς «χωρικές μερί-
δες».

Πρῶτο στάδιο μᾶς ὀλόκληρης ἐρευνητικῆς
διαδικασίας ἦταν ἡ καθαρή περιγραφή καί παρα-
τήρηση σέ ὀρισμένα πλαίσια· στό στάδιο αὐτό,
δηλαδή, πού ὁ C. Lévi-Strauss θά τό χαρακτήριζε
«...γραφικό» κι ὄχι «...λογικό».

Μιά πρώτη παρατήρηση θά μπορούσε νά ὀδη-
γήσει στήν ἀντίρρηση ὅτι ἡ μέθοδος πού ἀκολου-
θήσαμε ταυτίζεται μ' ἕνα στεῖρο στρουκτουραλι-
σμό. Ἡ ἀπαρίθμηση κι ἡ ἀνάλυση τῶν διαφόρων
μερῶν τοῦ χωρικοῦ συστήματος τῆς Ἰκαρίας ἀπο-
τελοῦν, σέ συνδυασμό μέ τίς ἀντίστοιχες λειτουρ-
γίες, τή σπονδυλική στήλη τῆς ἐρευνας κι ἐπομέ-
νως τόν τελικό σκοπό τῆς παραπάνω ἐπιστημονι-
κῆς μελέτης. Ἡ προσπάθεια ὁμως νά θεωρηθεῖ τό
παρόν περιγραφικό στάδιο σάν τελικός σκοπός
τῆς μελέτης δέν βοηθᾷ τήν ἐθνολογία νά προχω-
ρήσει περισσότερο ἀπ' τήν ἐποχή πού αὐτή (ἔδω
καί 50 χρόνια) προσπαθοῦσε νά καθιερώσει τόν
ἑαυτό της καί νά ὀργανώσει τό ἀντικείμενο καί τή
μεθοδολογία της.

Ὁ ξεπερασμένος σήμερα πόλεμος γύρω ἀπ' τό
λεξιλόγιο καί τή χρησιμοποίηση πολλῶν διαφο-
ρετικῶν ὀνομασιῶν αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ἐπιστή-
μης φανερώνει τίς ἀντιθέσεις τῶν διαφόρων ἐπι-
στημονικῶν σχολῶν. Ἀπό μιά ἄλλη σκοπιά, θά
μποροῦσε κανεῖς νά παρατηρήσει ὅτι ἡ ἀναλυτική
περιγραφή τῶν κατασκευῶν, τῶν μορφῶν καί τῶν
λειτουργιῶν τοῦ χώρου θυμίζει μιά τάση πρὸς
ἕναν «κουλτουραλισμό» (culturalisme) κι ἕναν ρο-
μαντικό ἐξωτισμό πού ὀδηγοῦν σέ μιά ἐπιθυμία
φυγῆς ἀπ' τήν κοινοτοπία τῆς καθημερινῆς ζωῆς
μέσα στόν βιομηχανοποιημένο χώρο. Ἀλλά ἔτσι,
ὑπάρχει τέλεια σύγχυση μέ τή γεωγραφία ἢ τήν
ἀποκαλούμενη σήμερα οἰκολογία, κι ἐπομένως ἡ
συμβολή τῆς κοινωνιολογικῆς κι ἐθνολογικῆς με-
λέτης εἶναι ἀμφίβολη. Εἶναι λοιπόν ἀπαράιτητο

νά δώσουμε μερικές διευκρινήσεις έτσι ώστε να λείπει κάθε πιθανότητα παρεξήγησης.

Αυτή η «έξωτική» τάση θ' αναλυθεί συστηματικά στη συνέχεια της εργασίας μας γιατί αποτελεί ένα σταθερό και συνεχές φαινόμενο κάθε σύγχρονης οικονομικής, πολιτιστικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Συγκεκριμένα το φαινόμενο αυτό το βρίσκουμε στο κίνημα «ρετρό» που έχει εισχωρήσει, στις μέρες μας, σ' όλα τα στρώματα της άρχουσας κοινωνικής τάξης, μέσα στην ελληνική αστική κοινωνία. Ή ύψηλή, ή μέση, κι ή μικροαστική τάξη μιλούν κι ενδιαφέρονται για το «λαϊκό» στοιχείο. Λαϊκά τραγούδια, λαϊκή αρχιτεκτονική, μόδα εμπνευσμένη απ' τις λαϊκές ένδυμασιες, ακόμα κι ευχετήριες κάρτες με παραστάσεις από τη λαϊκή αρχιτεκτονική κληρονομιά. Γενικά πρόκειται για ένα επιστημονικό κίνημα για την ανάζητηση του λαϊκού πολιτισμού. Και τίθεται άμεσως το ερώτημα: γιατί παρουσιάζεται σήμερα αυτό το ενδιαφέρον για το λαϊκό στοιχείο; Πώς εξηγείται χρονικά και τοπικά το φαινόμενο; Είναι πραγματικά φαινόμενο ή πρόκειται για μηχανισμό ή για μεταβλητή; Ή απάντηση στην παραπάνω ερώτηση προϋποθέτει ακόμα μία διευκρίνιση γλωσσικής αυτή τη φορά μορφής.

«Populaire» ή «laïque» :

Το άποκαλούμενο ελληνικά «λαϊκό στοιχείο» μπορεί ν' αποδοθεί με δύο διαφορετικούς όρους: τον όρο «populaire» και τον όρο «laïque». Ή ερώτηση είναι σημαντική γιατί ανάλογα με την απάντηση υπάρχει και ή αντίστοιχη *έθνολογική γνώμη* που πρέπει ό έρευνητής να υιοθετήσει. Άς προσπαθήσουμε σ' ένα πρώτο στάδιο να ξεχωρίσουμε εμπειρικά τις δύο έννοιες.

Ή οριοθέτηση των συλληπτικών πεδίων του «populaire» και του «laïque» βρίσκεται χαραγμένη σ' έναν κοινό άξονα προβληματικής κατεύθυνσης και δέν θά έπρεπε να θέτει προβλήματα υπερτερμινισμού, άν ή θεωρητική και μεθοδολογική έρμηνεία όπως και ή τυπολογία της ελληνικής μουσικής δέν ξεχωρίζει απ' την άλλη μεριά τη «δημοτική» και τη «λαϊκή» μουσική.

Όπως είναι γνωστό, ή πρώτη αναφέρεται στην περιφερειακή μουσική και στους τοπικούς ελληνικούς χορούς και τραγούδια, και προϋποθέτει τη χρησιμοποίηση ορισμένων μουσικών οργάνων. Όποσδήποτε όμως υπάρχει κι ή προϋπόθεση του ταξικού χαρακτήρα άφου αυτό τό είδος της μουσικής είναι συνδεδεμένο με μία συγκεκριμένη κοινωνική τάξη που έχει τις ρίζες της μέσα στην άγροτική κοινωνία της επαρχίας. Ή λαϊκή μουσική που προϋποθέτει υποχρεωτικά την παρουσία του μουσικού οργάνου, του «μπουζουκιού», βρίσκεται τή γένεσή της σε μίαν άλλη κοινωνική τάξη,

τό ύπο-προλεταριάτο των αστικών κέντρων.¹ Έπομένως, ξεχωρίζουμε δύο διαφορετικές «λαϊκές» μουσικές, που έντοπίζονται σε δύο διαφορετικούς χώρους, τόν άγροτικό και τόν αστικό.

Ό παραπάνω διαχωρισμός δέν ισχύει—άπ' όλα τουλάχιστο γνωρίζουμε—για τις ευρωπαϊκές λαϊκές μουσικές, όπου τό λαϊκό στοιχείο ταυτίζεται με τό επαρχιακό, τό περιφερειακό, τό άγροτικό. Άν και οι διάφορες επιστημονικές έρευνες που πραγματοποιούνται στον τομέα της λαϊκής μουσικής και του αντίστοιχου χορού του «ρεμπέτικου» προτιμούν τον χαρακτηρισμό του «populaire» σε κυριολεκτική μετάφραση της έννοιας «λαϊκός»-«λαϊκή», από τη σκοπιά μας υιοθετούμε τον όρο «musique laïque» αντί «musique populaire» για να χαρακτηρίσουμε τή δική μας λαϊκή μουσική ξεχωρίζοντας την απ' τή δημοτική. Θά πρέπει να υπενθυμίσουμε έδώ ότι ή πρώτη φάση της μελέτης της άγροτικής νησιώτικης αϊγαιοπελαγίτικης κοινότητας πραγματοποιήθηκε μέσα στα πλαίσια μίας πρώτης έρευνητικής κι επιτόπιας προσπάθειας. Σάν τέτοια, ή προσπάθεια αυτή αποτελούσε μία πρόκληση και μία άμεση άσκηση στή λεπτομερή και λεπτολόγο παρατήρηση.

Κάθε έρευνα, στο ξεκίνημά της, ανεξάρτητα απ' τούς άμεσους ή μακροχρόνιους στόχους της, αρχίζει πάντα από μία πρώτη φάση «αναγνώρισης» και παρατήρησης των στοιχείων που συγκροτούν τά παρατηρούμενα φαινόμενα. Ή έρευνα περνά υποχρεωτικά απ' τό στάδιο της εξαντλητικής και συχνά μονότονης περιγραφής. Στο επίπεδο αυτό οι κίνδυνοι είναι μεγάλοι, και δέν είναι μόνο ή ανάγκη μίας σταθερής προσπάθειας «μικροβιολόγου», αλλά περισσότερο ό κίνδυνος άποπροσανατολισμού που μπορεί να προκληθεί απ' αυτήν τήν ίδια τήν παρατήρηση.

Ή παρούσα «... γραφική» φάση—έδώ της *έθνογραφίας*—πολλές φορές δέν συμβάλλει σε καμιά πρόσθετη εξήγηση, αλλά ταυτίζεται με τόν τρόπο εργασίας του αρχιτέκτονα που μελετά τις πρώτες ύλες, τις μεθόδους κατασκευής, τις δομές ενός δεδομένου οικισμού, ή οποιοδήποτε άλλο «...γράφου» (δημογράφου, γεωγράφου...), που φέρνει στήν επιφάνεια τις παρατηρούμενες πραγματικές συμφωνίες με τή γλώσσα της ειδικότητάς του.

Τό πρόβλημα συνδέεται στενά με τή σχέση ανάμεσα στή θεωρία και τήν εμπειρία.² Ή πραγματοποίηση οποιοσδήποτε επιστημονικής έρευνας, που στερείται κάθε θεωρητικό υπόβαθρου, αντίστοιχει σε μία επαγγελματική άσυνειδησία άπέναντι στο άντικείμενο της μελέτης και περι-

1. Σ. Διαμιανάκου, *Κοινωνιολογία του ρεμπέτικου*, Έρμείας, 1976, σελ. 11-20.

2. Ν. Μουζέλη, «Θεωρία και εμπειρική έρευνα», *Βήμα*, 9-7-76.

ορίζεται ὑποχρεωτικά (στήν καλύτερη περίπτωση) σέ μία κοινωνιολογοῦσα δημοσιογραφία ἀφοπλισμένη ἀπό κάθε ἐπιστημονική ἀξία. Ἐπομένως ὑπάρχει μία συνεχῆς διαλεκτική σχέση ἀνάμεσα στή θεωρία καί τήν ἐφαρμογή τῆς, ὅσον ἀφορᾷ τή συγκέντρωση πληροφοριῶν, σχέση πού ἐξουδετερώνει τήν ἀντίληψη σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὑπάρχει προτεραιότητα στά ἐμπειρικά δεδομένα πού μέ τή σειρά τους ἀποτελοῦν τήν ἀπαραίτητη προϋπόθεση πού ὀδηγεῖ στή θεωρία. Ἡ ἀρχή κάθε ἐπιστημονικῆς διαδικασίας θρῖσκει τή γένεσή της στίς θεωρητικές θεμελιώσεις πού κατευθύνουν τήν ἐκπόνησή της. Ἐδῶ τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς ἀποδοχῆς ἢ τῆς ἀπόρριψης «τῆς θεωρίας».

Ἄν υἱοθετήσουμε τή διαλεκτική μέθοδο, οἱ πληροφορίες πού θά συγκεντρώσει ἡ «...γραφία» θ' ἀκολουθήσουν μία ἐπεξεργασία πού κλιμακώνεται σέ διάφορα ἐπίπεδα ἀνάλυσης, ἀπ' τὸ μικροσκοπικό μέχρι τὸ μακροσκοπικό, ἀπαιτώντας πάντοτε ἕνα μεγαλύτερο βαθμὸ ἀφαίρεσης. Ἀντίθετα, ἡ στατική ἀπαρίθμηση τῶν γεγονότων, περιορίζοντας τήν ἐπιστημονική ἐρμηνεία σέ στατιστικές μετρήσεις, ὑποβιβάζει τή θεωρητική, μεθοδολογική, προβληματική σημασία τῆς ἐπιστημονικῆς διαδικασίας. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τῆς ἀντίθετης ἄποψης ἐπικαλεῖται τήν ἀπόφαση γιὰ μία ἐπιστημονική ἀντικειμενικότητα ἠθικῆ ἀπὸ κάθε θεωρητική καί πρό πάντων ἰδεολογική ἐπιρροή. Ἡ παρόμοια διχοτόμηση τῶν δύο αὐτῶν πεδίων δραστηριότητας τῆς ἐπιστήμης πού ἀναπτύχθηκε ἀπ' τή μεταφυσική καί συντηρητική σκέψη ἐκδηλώνει τὸ βαθμὸ καί τὸ ἐπίπεδο ἀνάπτυξής τῶν ἐπιστημῶν σ' ἕνα δεδομένο χῶρο. Εἶναι ὁμως καιρὸς νά γίνει κατανοητὸ καί παραδεκτὸ ὅτι μία παρόμοια μεθοδολογία, στήν προσπάθειά της νά θεωρήσει τήν ἐμπειρία ἀνεξάρτητη ἀπὸ κάθε θεωρητικὸ ὑπόβαθρο εἶναι μία θέση πού ἀντιπροσωπεύει ἕναν ὀρισμένο τρόπο σκέψης καί πράξης *στρατευμένο*, καί σέ καμιά περίπτωση *οὐδέτερο* (ἢ ὅπως ἀποκαλεῖται ἀπ' τῆς ἀμερικάνικες σχολές ἀντικειμενικό). Τίποτα δὲν εἶναι ἀντικειμενικό. Κάθε πράξη ξεκινᾷ ἀπὸ μία θέση (*prise de position*) θεωρητική, ἰδεολογική.

Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἐπίπεδο τοποθετοῦνται οἱ διαπληκτισμοί κι οἱ διαφορές στὸν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν στήν Ἑλλάδα, παρεμποδίζοντας ἔτσι τήν καθιέρωσή τους. Ἀνακεφαλαιώνοντας τίς προβληματικές θεωρήσεις, καί σύμφωνα μέ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνητικῶν μας ἐργασιῶν, μπορούμε νά ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ μελέτη τῆς σχέσης τῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων τῆς Ἰκαρίας, σέ συνάρτηση μέ τὸ χῶρο, ἀπέτελεσε τήν «ἔθνογραφία» τῆς ἐρευνᾶς μας, τήν προσπάθεια δηλαδή περιγραφῆς ὁποιοῦδήποτε ἀντικειμένου ὕλικου στοιχείου, ἀλλὰ καί κάθε στοιχείου τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, ἀτομικῆς ἢ συλ-

λογικῆς. Ἡ περιγραφή δὲν ἦταν παθητική, ἀλλὰ κατευθύνθηκε ἀπ' τὸν πλοῦτο τῶν δεδομένων.

β. Ἀντικείμενο καί διεπιστημονική συνεργασία

Οἱ σχέσεις τῶν διάφορων ἐπιστημῶν συμβάλουν ὀπωδῆστοτε στῆ δημιουργία τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐρευνας. Μέσα σ' ἕνα χῶρο ὅπου ἡ αὐτονομία μᾶς ἐπιστήμης, καί εἰδικὰ τῆς κοινωνιολογίας μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, δὲν εἶναι ἀόλυτη, παρατηρεῖται μιά συστηματική προσπάθεια πού τείνει νά διαχωρίσει τίς ἀρμοδιότητες τῶν διάφορων ἐπιστημονικῶν κλάδων αὐθαίρετα, χωρίς τὸν ὑπολογισμό βασικῶν στοιχειωδῶν ἐπιστημονικῶν κριτηρίων, καθιερώνοντας «σύνορα» ἀρμοδιότητων σέ βαθμὸ πού ἡ ἐρευνητική διαδικασία περιορίζεται σέ ἀπαράδεκτα στενά πλαίσια, κι ἐξασθενεῖ στήν ἀναζήτησή τῆς κάθε εἰδικῆς ἀρμοδιότητας.

Τὸ παραπάνω φαινόμενο εἶναι χαρακτηριστικό—κι ἀπ' τήν ἀντίφαση πού παρατηροῦμε ἀπὸ τήν ἄλλη πλευρά—τῆς συγκέντρωσης ὅλων τῶν προαναφερομένων ἐπιστημῶν στά χέρια ἀνθρώπων οἱ ὁποιοί μπροστὰ στήν ἔλλειψη τῆς αὐτονομίας τῆς κοινωνιολογίας ἐπιβαρύνονται κι ἐπιβαρύνουν τὸν ἐπιστημονικὸ τομέα μέ τή διάδοση τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψης κάτω ἀπὸ αὐστηροὺς δογματισμοὺς ἄλλων ἐπιστημῶν. Τὸ παράδειγμα τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, κατὰ τήν ὁποία ἡ κοινωνιολογία δὲν μπορεί νά ὑπάρξει ἀν δὲν ξεκινᾷ ἀπ' τή νομική, ἀπ' τὸ δίκαιο, στὸν τόπο μας, εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νά ὑπογραμμίσει τὸν ἐπιστημονικὸ φυλετισμὸ πού ἐπικρατεῖ στοὺς κύκλους τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ἀντίθεση αὐτῆς τῆς κατάστασης ὑποδηλώνει καί τήν ποιότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καί τὸ ἐπίπεδο στοῦ φθάνει. Μ' ἄλλα λόγια, ὑπερεκτιμοῦμε τήν ἀναζήτηση τῶν ὁρίων ἐπέμβασης κάθε ἐπιστήμης, ἐπιμένουμε στήν ἀναζήτηση τῆς πρώτης καταγωγῆς τῶν φαινομένων, ἐνῶ ἄγνοομε τίς σχέσεις καί τίς ἀλληλεπιδράσεις μεταξύ τους.

Ἡ συνέπεια ἀπ' τήν ὑπαρξὴ παρόμοιων συνθηκῶν εἶναι ὁ ἀποπροσανατολισμὸς τῆς πλειοψηφίας τῶν κοινωνιολογικῶν ἐργασιῶν πρὸς μία ἱστοριογραφία ἢ πρὸς μιά γενική κοινωνιολογία, παράλληλα μέ μιά ἀντίθετη τάση πού συνίσταται στήν ἀπομόνωση ἑνὸς φαινομένου καί στή μελέτη του ἔξω ἀπ' τὸ γενικότερο ἐπιδομικὸ κοινωνικὸ πλαίσιο μέσα στοῦ ὁποῖο τὸ εἰδικὸ αὐτὸ φαινόμενο ἀνήκει.

Συνεχίζοντας τή μελέτη μας πέρα ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐρευνητικὸ ἐπίπεδο, ἐλπίζουμε νά κατορθώσουμε νά ξεπεράσουμε τίς πολὺπλευρες κι ἀμφίβολες αὐτές φάσεις. Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στίς διάφορες ἐπιστήμες (εἰδικότερα τίς κοινωνικές) μᾶς ἀπασχολεῖ πολὺ περισσότερο στοῦ σημεῖο τῆς σχέσης κοινωνιολογίας καί ἔθνολογίας, ἀφοῦ

ή προσπάθειά μας τοποθετείται ανάμεσα στις δύο παραπάνω γνώσεις. Ή σχέση τους δεν μπορεί ν' αναλυθεί παρά μαζί με την ανάλυση των λόγων και των σκοπών που υιοθετήσαμε στο ξεκίνημα της επιχειρησής μας.

Σ' ένα χώρο όπως ο τόπος μας, κράτος δηλαδή που γνωρίζει τη διαδικασία της βιομηχανοποίησης μέσα στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος, τό πρόβλημα των σχέσεων ανάμεσα στις καθιερωμένες και τις νέες αξίες, που προκύπτουν απ' την οικονομική αλλαγή, γνωρίζει μία μεταβατική περίοδο. Ή μετάβαση απ' τη γεωργική στη βιομηχανική οικονομία δημιουργεί νέες καταστάσεις και μία νέα σχέση δύναμης ανάμεσα στην αστική και στην αγροτική κοινότητα. Ή αγροτική κοινότητα γνωρίζει την αλλαγή. Και σ' αυτό άκριθός τό επίπεδο μορφοποιείται ή προβληματική μας.

Γιατί ή νησιώτικη κοινότητα;

Ή νησιώτικη κοινότητα γνωρίζει σήμερα τη διαδικασία (processus) της βιομηχανοποίησης. Χωρίς νά έπεκταθούμε στην ανάλυση του όρου βιομηχανοποίηση, πρέπει νά υπογραμμίσουμε ότι ή διαδικασία αυτή δεν σημαίνει μόνο εγκατάσταση μίας βιομηχανικής μονάδας, ένός εργοστασίου, μέσα σε μία νησιώτικη περιοχή. Βιομηχανοποίηση άποτελεί ή εισβολή του τουρισμού με όλες τις συνέπειες εκμετάλλευσης του νησιώτικου χώρου. Έπομένως, στην παρούσα φάση της «άγωνίας» και του «χαροπαλέματος» μία μελέτη είναι άπαραίτητη προκειμένου νά γίνουν κατανοητοί οί μηχανισμοί λειτουργίας όλων τών κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών συγκυριών. Ή άναβολή μίας παρόμοιας πρωτοβουλίας θά έντασσόταν μέσα στα πλαίσια άρχαιολογικής πιά κι όχι έθνο-κοινωνιολογικής μελέτης.

Όλοκληρώνοντας, καταλήγουμε στη διαπίστωση ότι ή προσπάθεια διάιερσης της κοινωνικής πραγματικότητας, της διχοτόμησης της κατανομής τών διαφόρων έπιστημονικών καθήκόντων, δεν λαβαίνει υπόψη την έπιδομή μέσα στην οποία πρέπει νά συμπεριληφθεί κάθε έξεταζόμενο φαινόμενο.³ Γι' αυτό, ή διεπιστημονική συνεργασία είναι σημαντική κι άπαραίτητη.

Ή μελέτη της ικαριώτικης κοινότητας, στα πλαίσια του χαρακτηρισμού της προβληματικής μας, βρίσκει τά περιθώριά της μέσα στα χωροχρονικά πλαίσια της παραδοσιακής ζωής της Ίκαρίας, μέσα στα όποια περιλαμβάνονται όλες οί μορφές του πρωτότυπου τρόπου ζωής. Ήν πρέπει λοιπόν νά μελετηθούν οί τεχνικές σχέσεις που είναι στην βάση τών παραγωγικών σχέσεων, είναι

άπαραίτητο νά έξετασθεί τό ίδιο τό οικονομικό σύστημα. Ή ικαριώτικη ήθολογία προϋποθέτει μία κοινωνιολογία τών ήθών, της θρησκείας, της οικογένειας... Τό ίδιο, μία έθνολογία της ικαριώτικης κοινότητας χωρίς κοινωνιολογία, περιορίζεται σε μία έθνογραφία και μόνο. Άκόμα, άν λάβουμε υπόψη τη δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται ή κοινότητα, μία επιχείρηση που θά ένδιαφερόταν μονάχα για την άπογραφή τών πολιτιστικών «άπολειών» και ύπολειμμάτων» περιορίζοντας τόν χώρο του κοινωνιολογικού ένδιαφέροντος, θά ταυτιζόταν με μία πολυτέλεια που θυμίζει την έντονη άναζήτηση του έξωτικού λαϊκού στοιχείου από μέρος της αστικής τάξης. Ή θέση που κατέχει ή αγροτική κοινότητα μέσα στο οικονομικό σύστημα, ή στάση κι ή αντίδρασή της μέσα απ' τη σχέση δύναμης «άστικός-άγροτικός», ή παρατήρηση του Linton σύμφωνα με την όποία ή μετάβαση ένός πολιτιστικού στοιχείου απ' την μία κοινωνία στην άλλη, που όδηγει σε μία αλλαγή του στοιχείου αυτού άναθεωρημένου σύμφωνα με τά «patterns» της κουλτούρας που τό δέχεται, ή άπάντηση στο έρώτημα πότε υπάρχει άποδοχή, άρνηση ή έπιλογή του στοιχείου (του ξένου, του νέου), αντιδράσεις μ' άλλα λόγια που εκφράζουν τούς κανονισμούς της κοινωνικής δράσης και τών άξιών, όλα τά παραπάνω άποτελούν έρωτήσεις που ύπαγορεύουν την άνάγκη έκτίμησης του τύπου τών πληροφοριών που πρέπει νά συγκεντρωθούν.

γ. Κοινωνιολογία – Γεωγραφία

Είναι άπαραίτητο στο σημείο αυτό, νά διεκρινήσουμε κάθε άμφιβολία που προκύπτει απ' τη συνάντηση κοινωνιολογίας και γεωγραφίας. Ή σχέση τών δύο έπιστημών έγειρει μεθοδολογικά προβλήματα κάθε φορά που συναντιούνται με την εύκαιρία έρευνητικών εργασιών στον άστικό ή στον άγροτικό χώρο αλλά και γενικότερα σε θέματα οικισμού. Ή σύγχρονη τοποθέτηση της γεωγραφίας της δίνει μεγάλες άρμοδιότητες. Ό Pierre George⁴ όρίζει τά καθήκοντα της γεωγραφίας ως έξης: «Ή γεωγραφία έχει σάν άντικείμενο τη γενική και ειδική μελέτη όποιουδήποτε στοιχείου που προσδιορίζει τη ζωή τών διαφόρων άνθρωπίνων συλλογικοτήτων... Έπερνά τις άρμοδιότητες τών άλλων άνθρωπιστικών έπιστημών άκόμα κι αυτές της κοινωνιολογίας, διορίζοντας τόν έαυτό της έρευνα όλων τών άμοιβαίων σχέσεων και αίτιολογιών που άφορούν την κατάσταση και τη δυναμική τών συλλογικοτήτων.» Ό τόσο πολυδιάστατος και λαμπρόλογος έηλος της γεωγραφίας εκφράζεται πραγματικά στη χαρτογραφία και πουθενά άλλο. Ή χαρτογραφία είναι μία τεχνική

3. Bourdieu-Passeron-Chamboredon, *Le métier de sociologue*. Έκδ. Mouton, 1ο και 2ο μέρος.

4. P. George, *Sociologie et Géographie*, PUF, σελ. 8-9.

συγκριμένης παράστασης ἐνός φαινομένου πού ἀναφέρεται στό χώρο. Μ' ἄλλα λόγια, τεχνική ἀνάλογη μέ τήν τεχνική τῶν στατιστικῶν πινάκων τῆς δημογραφίας.

Ἄλλά, μιά ἀνθρωπιστική ἐπιστήμη δέν περιορίζεται σέ μιά ἀπλή τεχνική γραφικῆς παράστασης. Ἡ γεωγραφία εἶναι μιά περιγραφική ἐπιστήμη συνεχῶς συνδεομένη μέ τό ἐργαστήριο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Δέν ὑποτιμοῦμε τή συμβολή τῆς στήν ἐξήγηση τῆς σχέσης «φύση-ἄνθρωπος». Ἡ ἐξέταση τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖο ὁ «ἄνθρωπος-κατοίκος» ἐξουσιάζει τή φύση, ἡ ἀνάλυση τῶν ἰδιομορφιῶν τοῦ φυσικοῦ χώρου καί τῆς ἐπιρροῆς του πάνω στόν ἄστικό καί τόν ἀγροτικό οἰκισμό, ἀποτελοῦν ἀποκλειστικά τά θέματα πού ὀριοθετοῦν τόν ἐρευνητικό χώρο τῆς γεωγραφίας.

Ἡ κοινωνιολογία λαβαίνει ὑπόψη τῆς τίς ἱκανότητες τοῦ «ἄνθρώπου-κατοίκου» πού ἐντοπίζει ὁ γεωγράφος γιά νά προσδιορίσει τίς ἱκανότητες τοῦ «ἄνθρώπου-παραγωγοῦ», τοῦ «ἄνθρώπου-καταναλωτή», τοῦ «κοινωνικοῦ-ἄνθρώπου». Ἐπομένως, ἡ ἀρμολογία τῆς γεωγραφίας περιορίζεται ἀντί νά ἐπεκτείνεται.

Ἡ χαρτογραφία, τό σημαντικότερο μέσο ἐκφρασῆς τῆς, προσφέρει στατικές πληροφορίες, τή «φοτογραφία» μιάς χωροταξικῆς κατάστασης, ἡ ἀκόμα μιάς κατάστασης πού ἐξελιίσεται. Ἄλλά τό γεγονός ὅτι ἡ γεωγραφία μπορεῖ νά πραγματεῦται τό λέγομενα σήμερα «ἀστικά δίκτυα» (réseau urbain) ἡ περιοχές (région-portion d'espace) χωρίς πραγματικά ὄρια, δέν ἀρκεῖ νά ἐπιβεβαιώσει τή γεωγραφική ἐνότητα πού ἐπικαλοῦνται οἱ ἐπιστήμονες τῆς σέ ἀντίθεση μέ τόν δῆθεν κοινωνιολογικό κατακερματισμό. Ἡ παρατήρηση εἶναι ἀνακριθῆς γιατί ὁ κατακερματισμός προϋποθέτει τεχνητές διχοτομήσεις πού ἡ κοινωνιολογία δέν ἐγγυᾶται. Τό νά ὑποστηρίξει κανεῖς ὅτι ἡ γεωγραφία λαβαίνει ὑπόψη τῆς πολλοῦς διαφορετικούς παράγοντες ἐνῶ ἡ κοινωνιολογία κινεῖται μέσα σέ ἴδιες τυπολογίες, εἶναι σά νά ὑποστηρίζει π.χ. ὅτι ἡ δημογραφία, μέ τήν πυραμίδα ἡλικιῶν ἐνός πληθυσμοῦ πού παρουσιάζει ἕνα κενό σέ μιά δεδομένη στιγμή, εἶναι σέ θέση νά ἐξηγήσει ὅχι μόνο τήν αἰτία τοῦ κενοῦ ἀλλά καί τούς λόγους πού προκάλεσαν τήν «αἰτία τοῦ κενοῦ». Ἡ ὑπόθεση εἶναι λανθασμένη, καί εἶναι καιρός νά τονισθεῖ ὅτι ἡ γεωγραφία εἶναι γιά τήν κοινωνιολογία, ὅτι ἡ ἐθνογραφία γιά τήν ἐθνολογία.

δ. Ἐθνολογία, ἀνθρωπολογία, λαογραφία

Στίς γραμμές πού ἀκολουθοῦν δέν πρόκειται νά συνεχίσουμε τίς διαμάχες γιά τήν καθιέρωση τῆς μιάς ἢ τῆς ἄλλης ὀρολογίας ἀν καί ἡ πληθωρικότητα τῶν ὀνομασιῶν ἀπαιτεῖ μιά ξεκάθαρη τοποθέτηση μπροστά σ' ἕνα βασικό πρόβλημα περιεχομένου κι ὄχι μόνο μορφῆς. Ἐθνογραφία, κοι-

νωιογραφία, ἐθνολογία, κοινωνιολογία, κοινωνική ἀνθρωπολογία, πολιτιστική ἀνθρωπολογία, πολιτιστική ἱστορία, φολκλόρ, λαογραφία, ἀκόμα καί κοινωνική μορφολογία, εἶναι ὅλες ὀρολογίες πού συναερίζονται συγκεκριμένα ἀντικείμενα μελέτης, συγκεκριμένες μεθοδολογίες ὅπως καί μιά ἀκριβῆ ὀριοθέτηση τῶν ἐπεμβάσεων κάθε μιάς ἀπό τίς παραπάνω ἐπιστήμες.

Ἡ συνεχῆς μετωπική σύγκρουση τοῦ κοινωνικοῦ καί τοῦ πολιτιστικοῦ παράγοντα ἐντοπίζεται σάν αἰτία στή βάση ὅλων τῶν θεωρητικῶν διαφορῶν ἐνιαχυμένη ἀπ' τό βαθμό τῆς συμβολῆς τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας, καί τῆς ψυχολογίας στή μελέτη μιάς δεδομένης κοινωνικῆς ὁμάδας. Θά περιοριστοῦμε σέ μιά παρουσίαση τοῦ προβλήματος «ἐθνολογία-λαογραφία», πού εἶναι ἀπ' τά βασικά προβλήματα διαφορᾶς ἀπόψεων, ὅσον ἀφορᾶ τήν ἀντιμετώπιση καί τήν ἐφαρμογή τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης. Πιῶ συγκεκριμένα, οἱ ἀπόψεις μοιράζονται ἀνάμεσα στούς ὑποστηρικτές τῆς «ἐθνολογίας» καί τούς ὑποστηρικτές τῆς διατήρησης τοῦ ὄρου «λαογραφία».

Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ ὄρος «λαογραφία» καθιερώθηκε στά 1883 ἀπ' τόν Ν. Πολίτη, ὁ ὁποῖος ἀναζητοῦσε τήν ἐρμηνεία τοῦ ὄρου «folklore» ἢ «Volkskunde». Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου καί τήν ἐξέλιξη τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, φθάσαμε σήμερα σ' ἐρωτήματα πού θέτει ἡ ταῦτησις τῆς λαογραφίας καί τῆς ἐθνολογίας.⁵

Ἡ ἐξέταση τοῦ θέματος πρέπει νά ξεκινήσει ἀπ' τίς πρωτότυπες παραδόσεις πού ἐξετάζει ἡ ἐλληνική λαογραφία πού ὑπαγορεύουν καί τή συγκρότηση τοῦ συλληπτικοῦ πεδίου τῆς συζητημένης εἰδικότητας. Πρόκειται πρῶτα γιά μιά ἐθνοκεντρική παράδοση, πού διαδόθηκε ἀπ' τήν κλασική σχολή καί πού ὄρισε σάν ἀντικείμενο τῆς λαογραφίας τήν ἀποκλειστική μελέτη τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, δημιουργώντας ἕναν διαχωρισμό ἀνάμεσα στήν ἐθνολογία (ἐπιστήμη πού μελετᾶ τή ζωὴ τῶν ξένων λαῶν, θηρῶν, πρωτόγονων) καί τῆς λαογραφία (ἐπιστήμη πού μελετᾶ τήν ἐλληνική κοινωνική πραγματικότητα).⁶ Ἡ παραπάνω τάση βρίσκει τίς ρίζες τῆς σ' ἕναν ὑπερβολικό «διαδοσικισμό» (diffusionisme) πού ξεχωρίζει ἀνώτερους ἀνεπτυγμένους, καί κατώτερους ὑνάπτουκτος πολιτισμούς. (Ἄς μὴ λησμονοῦμε ἐδῶ τήν ἀουσία στήν ἐλληνική γλώσσα δύο διαφορετικῶν ὄρων γιά τήν ἀπόδοση τῶν ὄρων «civilisation» καί «culture». Υἱοθετοῦμε γι' αὐτό τόν ὄρο «κουλτούρα».)

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐθνολογικῆς ἰδέας μέ τόν πολιτισμικό δυισμό τοῦ Μ. Mauss, τὰ Tristes Tropiques τοῦ C. Lévi-Strauss, ἀφῆνει

5. Μ. Μερκελῆ, *Σημειώσεις Λαογραφίας*, Ἰωάννινα, 1976.

6. Σ. Δαμιανάκου, *Κοινωνιολογία τοῦ ρεμπέτικου*, Ἐρμείας, 1976.

ἀδιάρθρωση τὴν ἑλληνική λαογραφία.» Στὰ 1830 οἱ ἀνακρινόμενοι τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Fallmeyer γιὰ τὴν ἀνυπαρέχουσα συγγένεια ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς σύγχρονους Ἕλληνες συμβάλλουν στὴ διατήρηση τῆς ἐθνοκεντρικῆς τάσης. Ἡ ἑλληνική λαογραφία μετατρέπεται ἔτσι σέ μιὰ μελέτη ἐθνο-ἰδεολογικῆ τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ μὲ στόχο τὴν ἀναζήτηση τῆς προέλευσης τοῦ λαοῦ τῆς. Τὰ παραδοσιακὰ ρεύματα πού διαδόθηκαν ἀπ' τὴν κλασικὴ «διαδοσικιστικὴ» σχολὴ προτρέπουν στὴν ἀναθεώρηση τῆς ἰσχύος τῶν λαογραφικῶν θέσεων πού συνδέουν κάθε ἐρμηνεία τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων μὲ δοξασίες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἐνα ἄλλο πρωτότυπο φαινόμενο ἀπ' τὴν παράδοση τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας εἶναι ἡ ὑπαγωγή τῆς στὴ λογοτεχνία, γεγονός τὸ ὁποῖο τὴν ἀπομόνωσε ἀπ' τὰ διάφορα ρεύματα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ λαογραφία παρέμενε ἡ μελέτη τῆς λαϊκῆς λογοτεχνίας, τῶν διηγημάτων, τῶν μύθων, τῶν παροιμιῶν, τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν. Τὸ λαογραφικὸ γεγονός παρέμενε ἀνεξάρτητο ἀπ' τὸ κοινωνικὸ. Ὁ «λαός» παρέμενε ἕνα ἄμορφο ἀντικείμενο μελέτης μέσα στὸ ὁποῖο ἀναζητοῦσαν ἐμφυτεῖς ψυχικὲς τάσεις πού χαρακτηρίζουν εἰδικὰ τὸν «Ἕλληνα», ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν ταξικὴ του καταγωγή. Ἀγνοοῦνται ἔτσι οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὰ φαινόμενα, πού ἀποτελοῦν τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ πολιτιστικοῦ συμπλέγματος (complexe culturel). Αὐτὲς τίς ψυχολογικὲς συμπεριφορῆς ἐπιλαβεῖται ἡ λαογραφία γιὰ νὰ παρατηρήσει στὴν κοινωνιολογία ὅτι παραμένει ἀδιάρθρωση. Πρόκειται πραγματικά γιὰ παρατήρηση πού προκύπτει ἀπ' τὸ ἴδιο χωρο-χρονικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο κινοῦνται οἱ δύο ἐπιστήμες.

Σήμερα ἡ διαμάχη τοποθετεῖται σ' ἕνα διαφορετικὸ ἐπίπεδο. Γιὰ τοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ ὅρου λαογραφία, λαογραφία εἶναι ἡ μελέτη τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ κάθε λαοῦ, τῶν τάσεων καὶ τῶν στρωμάτων πού τὸν ἀποτελοῦν, ἐνῶ ἐθνολογία εἶναι ἡ μελέτη τῶν πρωτόγονων κοινωνιῶν. Γιὰ τοὺς ἄλλους ὑπάρχει ἡ πρόταση τῆς συγχώνευσης τῶν δύο ὀρων. Ὅσοι ὑποστηρίζουν τὴ διατήρηση τοῦ ὅρου «λαογραφία» ἔχουν καὶ μιὰ πρόσθετη δικαιολογία: ἡ ἐκφραση αὐτὴ εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν ἔννοια τῆς κοινωνίας καὶ τῶν κοινωνικῶν τάσεων, ἐνῶ ὁ ὅρος «ἔθνος» συνδέεται περισσότερο μὲ ἕνα αἰσθημα πατριωτικὸ χαρακτηριστῆρα.

Νομίζουμε ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ξεπεραστεῖ αὐτὴ ἡ ψευδοδιαμάχη. Εἶναι ἀπαράδεκτο γιὰ τὸ ἴδιο ἀντικείμενο μελέτης, γιὰ τὴν ἴδια προβληματικὴ καὶ μεθοδολογία νὰ ὑπάρχουν δύο διαφορετικοὶ καὶ τόσο ἀντιμαχόμενοι ὀρισμοί. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια ἐπιστήμη, καὶ κάθε συζήτηση πάνω στὴν «ποικιλία» τῶν ὀνομάτων ὀδηγεῖ στὴν ἐνόηση. Μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι λαογραφία= ἐθνογραφία+ἐθνολογία. Μὲ τὴ διευκρίνιση ὅτι

πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἀστικῆς καὶ μιᾶς ἀγροτικῆς λαογραφίας, ἐνῶ μέχρι τελευταία, μιλώντας γιὰ λαογραφία, ἐννοοῦσαμε μόνο μιὰ ἀγροτολογία. Ὅπως ὅποτε ὅμως δὲν παραδεχόμαστε τὸν ὄρο «ἀνθρωπολογικὴ λαογραφία», πού ἀποτελεῖ μεταφραστικὸ βαρβαρισμὸ χωρὶς ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο. Τὴν ἀνθρωπολογία μπορούμε νὰ τὴ χαρακτηρίσουμε κοινωνική, πολιτισμική ἢ πολιτιστική, ἀλλὰ προκειμένου γιὰ τὸν ὄρο λαογραφία, λόγω τῆς παρουσίας τοῦ «λαο»..., ἢ προσθήκη κοινωνική, πολιτιστική ἢ ἀνθρωπολογική εἶναι πλεονασμός. Τὸ πρόβλημα συσχετίζεται ἄμεσα μὲ τὸν ὄρισμο τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, μὲ τὸν λαϊκὸ πολιτισμὸ καὶ εἰδικότερα μ' ἕναν πιὸ συγκεκριμένον τομέα, τὴν ἠθολογία, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα. Τὰ ἦθη, λέει ὁ Μ. Μερακλῆς, ἀποτελοῦν ἕνα δείκτη τῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς ἐνός λαοῦ, τὸ «ἄμορφο» ἀκατέργαστο πρῶτο ὕλικὸ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων... Τὰ ἔθιμα εἶναι μορφοποιημένα ἦθη... παίρνοντας ἕνα καθορισμένον τυπικὸ λειτουργίας πού καθιερώνεται μὲ τὴν ἐπανάληψη...».

Ἐθνο-κοινωνιολογία:

Ἄς προσπαθήσουμε ἀντὶ ἐπιλόγου νὰ ἐκφράσουμε μερικὲς σκέψεις γύρω ἀπ' τὸ νεολογισμὸ τῆς ἐθνο-κοινωνιολογίας.

Πραγματικά, ἡ ἐκφραση μᾶς δημιουργεῖ ἐρωτηματικά ὅσον ἀφορᾷ τὴν πραγματικὴ ἔννοιά της καὶ τὴ διαφορά τῆς ἀπὸ τὴν κοινωνιολογία καὶ τὴν ἐθνολογία. Εἶναι φυσικὸ, ἡ ὑπαρξὴ πολλῶν ἐκφράσεων, πού ὀρίζουν τίς προαναφερόμενες ἐπιπτώσεις, νὰ ἐπιτρέψει ὅποιοιδήποτε συνδυασμοὶ ἀνάμεσα τους. Ἐτσι, ἡ ἐθνο-κοινωνιολογία καθιερώθηκε στὰ δυτικο-εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια. Γιὰ τὴ λέξη ἐθνο-κοινωνιολογία; Τὸ ἀντιπροσωπευεῖ ἡ ἐθνολογία ἀν ὄχι τὴν κοινωνιολογία τῆς ἐθνογραφίας; Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ νεολογισμοῦ δὲν θά μπορούσε νὰ δημιουργήσει τὸ παρεξηγημένον προηγούμενο ὅτι ἡ ἐθνολογία στερεῖται κάθε κοινωνιολογίας (μὴπως δὲν ὑπάρχει κιόλας αὐτὴ ἡ παρεξήγηση;), ὅποτε καὶ μετατρέπεται σέ μιὰ ἐθνογραφία;

Ἐπιστρέφοντας στὴ σχέση «λαογραφίας-ἐθνολογίας», ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἐθνοκοινωνιολογίας θά μπορούσε νὰ ὀνομασθεῖ καὶ λαοκοινωνιολογία σὰν ἀκριβὴς ἐρμηνεία τῆς ethno-sociologie, ἢ ἀκόμα—λαβαίνοντας ὑπόψη τὴν ταύτιση τῶν δύο ἐπιστημῶν—καὶ «λαολογία», πού θά ἦταν ἡ κοινωνιολογία τῆς λαογραφίας.

Ἀντιλαμβανόμεστε πόσο μακριὰ μορεῖ νὰ ὀδηγήσει ἡ δημιουργία καὶ ἡ καθιέρωση μιᾶς νέας ἐπιστημονικῆς ὀρολογίας. Ἄν ὅμως μιὰ παρόμοια καθιέρωση δὲν συνεπάγεται παράλληλα καὶ μιὰ πρακτικὴ χρησιμότητα στὴν ἐφαρμογή

της, τότε εἰλικρινά δέ βλέπουμε τή βοήθεια πού θά μπορούσε νά μᾶς προσφέρει ἡ καθιέρωση τοῦ ὀρου ἔθνοκοινωνιολογία ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλου ὀρου καθιέρωση. Μήπως πρόκειται σέ τελική ἀνάλυση γιά μιὰ διαίρεση ἐπιστημῶν ὄλο καί περισσότερο εἰδικευμένων; Ἄν ναι, ποιὰ ἡ χρησιμότητά της; ἂν ὄχι, γιατί ὑπάρχει;

Πιστεύουμε ὅτι ἡ παραπομπή στήν ἱστορία τῆς ἔθνολογίας θά μᾶς ἐπιτρέψει νά ἐκτιμήσουμε ἕναν ὀρισμένο ἀριθμό χρησίμων ὑποθέσεων. Ἄπό τά

πρῶτα κείμενα ταξιδιωτικῶν ἐντύπώσεων μέχρι τή δυναμική κοινωνιολογία τοῦ G. Balandier, ἡ ἐπισημονική σκέψη διέσχισε μιὰ διαδρομή ἀπ' τό «ἀπλό» στό «περίπλοκο», ἀπ' τό «εἰδικό» στό «γενικό», ἀπ' τήν προσωπική ἐντύπωση στήν τόσο πολυσυζητημένη κι ἀναζητημένη «ἀντικειμενική παρατήρηση». Ἡ ἐξέλιξη αὐτή θά μᾶς ἐπιτρέψει νά ὑπερπηδήσουμε τίς θεωρητικές καί πρακτικές δυσκολίες πού ἐμποδίζουν ἀκόμα μέχρι τώρα τή σκέψη μας καί τόν συλλογισμό μας.